

Wartość *pokój* na świecie w systemie wartości młodzieży

World at Peace in the Young People's System of Values

DOI 10.25951/4151

*Pokój to odwaga, pokój to mądrość. Pokój to obowiązek,
a ponad wszystkim pokój to korzyść i szczęście.*

(Paweł VI 1973, s. 71)

Wprowadzenie

Fundamenty ludzkiego życia od zarania dziejów opierają się na wartościach. Stanowią one kryterium wyboru i oceny ludzkich czynów. Człowiek współczesny żyje w świecie, którego funkcjonowanie oparte jest na wyznacznikach postępu takich jak nowoczesne technologie, neoliberalna ekonomia, kultura i edukacja (Czerepaniak-Walczak 2005; Kwieciński 2007; Potulicka, Rutkowiak 2010). Obecnie tradycyjne wartości i związane z nimi utarte reguły działania ustępują miejsca kryteriom opartym na rozwiązaniach tymczasowych. Budowanie własnego porządku moralnego i nadawanie sensu swojemu życiu jest działaniem niezwykle trudnym z uwagi na mnogość konkurujących ze sobą i często wykluczających się idei światopoglądowych. Odczuwa to szczególnie młode pokolenie, przed którym staje konieczność konstruowania własnego dojrzałego systemu wartości.

Złożoność problematyki wartości czyni ją z jednej strony trudno dostępnym, a z drugiej – interesującym obszarem wiedzy. Literatura przedmiotu zawiera bogaty zbiór opracowań na ten temat (Ingarden 1966; Ossowski 1967; Pieter 1973; Kloska 1982; Misztal 1980; Szymański 1998; Nowak 2011; Stróżewski 2014; Mariański 1990, 2012 i wielu innych). Mimo wielokrotnie podejmowanych starań wielu autorów

nad zdefiniowaniem samego pojęcia oraz rozpoznawaniem wartości, jakie cenią młodzi ludzie, nadal zagadnienie wartości wzbudza ciekawość badawczą. Dociekania lokują się w dwóch szerokich obszarach: pierwszy ujmuje źródła wartości, a drugi odnosi się do ich uwarunkowań. Pierwszy obszar analiz skupia uwagę badaczy nad otoczeniem społeczno-kulturowym, wyznaczającym źródła aksjonormatywne jednostek i grup społecznych. Budowane konstatacje dowodzą, że do istotnych źródeł wartości młodego człowieka zalicza się szkołę jako instytucję dydaktyczno-wychowawczą, różnorodne instytucje i organizacje, Kościół, grupę rówieśniczą, mass media oraz – co warto szczególnie podkreślić – rodzinę (Wojciechowska 2008, s. 182–185; Wojciechowska 2018, s. 9–10). Rodzina stanowi zasadniczą podstawę dla rozwoju i funkcjonowania dzieci, stwarza także możliwość nabywania wiedzy o prawidłach i normach zachowania oraz do ich zastosowania. Nie bez znaczenia jest również samodzielna praca człowieka w przyjmowaniu odpowiedzialności za indywidualne wybory, w nieustającej konfrontacji wartości i świata w podmiotowym doświadczeniu, poczuciu własnej tożsamości (Wojnar 1990, s. 101).

Zmiana warunków społecznych powoduje, że niektóre spośród nich utrwalają porządek społeczny i sprzyjają stabilności. Inne, mimo swej dynamiczności, nie wywołują żadnych zmian społecznych. W konsekwencji tego życie społeczne może ulec umocnieniu, także w sferze wartości, albo otwiera się pole do zaistnienia nowości w postaci nowych stylów życia, innych niż dotąd sposobów zachowania jednostek i grup społecznych. Przekłada się to na uznawanie nowych wartości, realizację nowych ról społecznych oraz zmianę norm (Szymański 2001, s. 127; Sztompka 1999, s. 39–49).

Wielość badań z udziałem młodzieży i wynikające z nich konstatacje rodzą nowe pytania o wartości, jakie uznają młodzi ludzie, powstają także nowe hipotezy i procedury badawcze. Jest to ze wszech miar pożądane, ponieważ staje się podstawą do pracy nad stworzeniem adekwatnego oddziaływania wychowawczego skierowanego do młodego pokolenia oraz do przewidywania zakresu włączania się młodzieży w życie społeczne, realizacji związanych z nim ról, określania osobistych preferencji, przekonań i stylów życia.

Powyższe tezy stanowią podstawę do określenia systemu wartości młodzieży, w tym rozpoznanie uznania dla wartości *pokój na świecie*. W badaniach przyjęto stanowisko Jana Szczepańskiego dotyczące sposobu pojmowania wartości. Podstawę do badań skonstruowano na założeniach do badania wartości Mirosława J. Szymańskiego oraz Milтона Rokeacha. Wykorzystano ustalenia Janusza Mariańskiego, Ryszarda Borowicza i Leona Dyczewskiego o spłaszczonym charakterze hierarchii wartości, braku w nich wyraźnych dominant oraz

społecznych i kulturowych uwarunkowaniach uznawanych wartości. Wartość *pokój na świecie* może być rozważana z różnych perspektyw, co odpowiada założeniom o interdyscyplinarności pojęcia *wartość* (Miształ 1980, s. 16). W niniejszych rozważaniach odwołano się do rozumienia pokoju na świecie z wykorzystaniem elementów filozofii i doktryny chrześcijańskiej i w tej perspektywie podjęto próbę interpretacji tej wartości.

Pokój jako wartość i zadanie jego budowania

Pokój na świecie jest podstawową wartością społeczną. W czasach współczesnych pokój stanowi problem egzystencjalny, co ma związek z ilościowym i jakościowym wzrostem środków masowej zagłady. Od czasu II wojny światowej w stosunkach międzynarodowych i dążeniach zmierzających do zachowania pokoju na świecie jawi się nowa jakość tej wartości społecznej. Polega ona na założeniu absurdalności wojny jako środka rozwiązywania konfliktów między narodami. W konsekwencji wojny zagrożenie obejmuje całą ludzkość. Chodzi także o możliwość jednoczesnego zniszczenia obydwóch stron konfliktu (Piwowarski 1986, s. 7).

Pokój nie jest zatem jedynie zwykłym brakiem wojny. Jest on owocem prawdy, miłości, sprawiedliwości i wolności, to rezultat poszanowania porządku naturalnego w świecie (KDK 78; Gocko 2016, s. 284 i nast.). Pokój jest dobrem wszystkich ludzi. Natomiast wojna jest ciągle poważnym zagrożeniem w czasach współczesnych. Nie wolno dopuścić do utraty pokoju, dlatego należy potępić wojnę jako środek do rozwiązywania konfliktów (Paweł VI 1965, s. 6 i nast.; Lusawa 2010, s. 103 i nast.). Pamiętając o doświadczeniach dwóch wojen światowych ubiegłego wieku i związanego z nimi niewypowiedzianego cierpienia wielu narodów, nie wolno dopuścić do kolejnej wojny. Ciągle bowiem aktualna jest groźba utraty tej niedocenianej wartości, jaką jest pokój.

Warto zwrócić uwagę, że w artykule 1. *Karty Narodów Zjednoczonych* (1945) utrzymanie międzynarodowego pokoju, jako podstawowy cel ONZ, jest połączone z zachętą do poszanowania oraz promowania praw człowieka. Prawo do pokoju jest jednym z podstawowych praw człowieka¹. Zgromadzenie Ogólne po raz pierwszy proklamowało to prawo w 1978 r. (*Deklaracja o wychowaniu społeczeństw w duchu pokoju*). Pokój jest podstawowym dobrem ludzkości, co zostało oficjalnie potwierdzone w 1984 r. przez Zgromadzenie Ogólne ONZ,

¹ Należy ono do trzeciej generacji praw człowieka.

które uchwaliło *Deklarację o prawie ludów do pokoju*. Pokój stanowi jednocześnie warunek wstępny do realizacji praw człowieka (Grzebyk 2013).

Pokój jest wynikiem miłości. Podstawę pokoju stanowią: sprawiedliwość i miłość, zarówno pomiędzy ludźmi, jak i między narodami (Jan Paweł II 2002), a także wolność człowieka i narodów, zarówno w aspekcie obywatelskim, jak i kulturowo-religijnym (Paweł VI 1968², s. 31; Kaczyński 2000, s. 549–562). „Prawdziwy pokój musi się opierać o sprawiedliwość, poczucie nienaruszalnej godności ludzkiej, o uznanie nieusuwalnej i szczęśliwej równości ludzi, o podstawowy dogmat braterstwa ludzkiego. A więc szacunku i miłości należnej każdemu człowiekowi dlatego, że jest człowiekiem” (Paweł VI 1971, s. 50; Franciszek 2014). Pokój między ludźmi jest wartością naturalną moralnej wielkości człowieka jako osoby ludzkiej. Jest koniecznym punktem wyjścia oraz ostatecznym celem rozwoju ludzkości. Tylko dzięki pokojowi człowiek może rozwijać się ku pełni życia. Pokój jest wspólnym dążeniem ludzkości, a zarazem obowiązkiem każdego i wszystkich.

Utrzymanie pokoju to powszechny i stały obowiązek:

Aby móc zapewnić człowiekowi prawo do życia, do wolności, do równości, do kultury, do korzystania ze zdobyczy cywilizacji, do godności osobistej i społecznej, potrzeba pokoju; jeżeli jest on zachwiany i traci swą moc, prawa człowieka stają się niepewne i narażone na niebezpieczeństwo; tam, gdzie nie ma pokoju, prawo traci swój charakter ludzki; tam, gdzie nie ma poszanowania, obrony, uznania praw człowieka, gdzie te prawa, które nie mogą być przedmiotem targów, są ciemnione przez gwałt lub podstęp, gdzie osobowość ludzka jest ignorowana lub poniżana, gdzie stosuje się dyskryminację, niewolnictwo i nietolerancję – tam nie może istnieć prawdziwy pokój. [...] pokój wspomaga prawo, a prawo z kolei wspomaga pokój (Paweł VI 1969b, s. 38).

Pokój jest rezultatem poszanowania porządku naturalnego. Prawa człowieka wynikające z prawa naturalnego są związane z odpowiadającymi im obowiązkami. Istnieje bowiem współzależność praw i obowiązków człowieka. Każdemu prawu danego człowieka odpowiada obowiązek innych ludzi. Te prawa muszą jednak zostać uznane i poszanowane (PT 30; Lusawa 2010, s. 106).

² Jest to nie tyle orędzie we właściwym słowa tego znaczeniu, ile właściwie dokument programowy dotyczący I Światowego Dnia Pokoju. Paweł VI jest pomysłodawcą Światowego Dnia Pokoju i 8 grudnia 1967 roku, podczas orędzia do szefów państw i rządów, organizacji międzynarodowych, biskupów, duchowieństwa i wiernych oraz do wszystkich ludzi dobrej woli, zaproponował, aby na całym świecie był uczczony początek nowego roku kalendarzowego jako „Dzień Pokoju”.

Pokój jest warunkiem i jednocześnie syntezą współżycia pomiędzy ludźmi, stąd „pokój jest możliwy, jeżeli się go naprawdę chce; a jeżeli pokój jest możliwy, to jest on obowiązkiem” (Paweł VI 1973, s. 63; Jan Paweł II 2004). Dlatego pokój musi być silny poprzez uzasadniające go racje moralności, a także na skutek powszechnego zaangażowania poszczególnych ludzi i całych narodów. Wszyscy jesteśmy zobowiązani do podtrzymywania pokoju. To z kolei domaga się powszechnej pedagogii pokoju (Gianelli i Tornielli 2006, s. 215 i nast.).

Obowiązek budowania pokoju jest zadaniem trudnym i odpowiedzialnym, które wymaga wysiłku:

To nawet nie zawieszenie broni, chwiejna równowaga, obawa represji i zemsty, udany zamach czy gwałt uwieńczony sukcesem – mogą być gwarantem pokoju godnego tego imienia. Pokój trzeba wprowadzać w czyn. Pokój musi być wynikiem wewnętrznego nastawienia; musi wypływać z umysłów wolnych i szlachetnych. Może on wydawać się marzeniem; marzeniem, które staje się rzeczywistością na skutek nowej i lepszej koncepcji ludzkiej (Paweł VI 1969b, s. 36).

Pokój nie jest nieosiągalną utopią. Warto jednak zwrócić uwagę, że jest to rzeczywistość dynamiczna: pokój na świecie nie jest stanem stałym. Sytuacja pokoju nie zwalnia od ciągłego zatroskania o tę niedocenianą wartość. Potrzeba aktywnego wysiłku, aby nie popaść w marazm i wygodnictwo, które prowadzą do uśpienia czujności i zatracenia wartości pokoju. Rozwój będący potrzebą przemian zachodzących w świecie wymaga jednocześnie nieustannej odnowy ludzkości w działaniach na rzecz pokoju (Paweł VI 1970, s. 42; tenże, 1975, s. 72 i nast.; Jan Paweł II 1987). Zagrożenia i trudy wynikające z utrzymania pokoju zobowiązują nas do jego utrwalania. Aby pokój mógł być umacniany, musi najpierw panować w człowieku, przejawiać się w jego czynach, a w ten sposób w wydarzeniach i w dziejach (Paweł VI 1969b, s. 35 i nast.).

Paweł VI zachęca:

Nie pozwólmy upaść idei pokoju, nadziei na pokój, dążeniu do niego, doświadczaniu go; stale i na wszystkich poziomach odnawiamy pragnienie pokoju w naszych sercach, w ukrytej dziedzinie sumień, w życiu rodzinnym, w dialektyce kontrastów społecznych, w stosunkach pomiędzy klasami i narodami, popierając inicjatywy i instytucje międzynarodowe, których godłem jest pokój (Paweł VI 1973, s. 64 i nast.; Paweł VI 1974a; Gianelli i Tornielli 2006, s. 217).

Dla umocnienia pokoju potrzeba oręża moralnego, które umacnia siłę i znaczenie prawa międzynarodowego, służy przestrzeganiu umów w celu budowania trwałości wzajemnych stosunków między państwami, a przez to również trwa-

łej sprawiedliwości. Z cywilizowanego świata należy wykluczyć rozwiązanie, jakim jest wojna (Paweł VI 1976, s. 81 i nast.).

Dojrzałość postawy dla utrwalania trwałego pokoju jest wynikiem korelacji pokoju i wartości ludzkiego życia. To są dobra najwyższe w porządku społecznym. Prymat ludzkiego życia stanowi niezbędny warunek pokoju. Święta wartość życia dyskwalifikuje wojnę, a pokój jest w rezultacie szczęśliwą celebracją życia. Szacunek dla życia ludzkiego jest fundamentem nienaruszalnych zasad, stanowiących podstawę rozwoju społecznego ładu i rozwoju cywilizacji (Paweł VI 1965, s. 8; Paweł VI 1978, s. 100 i nast.; Jan Paweł II 1994; Gianelli i Tornielli 2006, s. 217 i nast.). Naruszanie integralności ludzkiego życia stanowi zagrożenie pokoju (Franciszek 2017), który jest radością życia społecznego z poszanowaniem praw człowieka (Paweł VI 1977, s. 88–92).

Człowiek przez to, że żyje w społeczności, jest zobowiązany do budowania wspólnego dobra, które powinno też być udziałem wszystkich. Dla realizacji dobra ogółu powinni współdziałać wszyscy ludzie. Realizacja wspólnego dobra wymaga istnienia władz publicznych, aby warunki życia społecznego umożliwiały osiągnięcie przez człowieka własnej doskonałości (MM 65). Dbanie o to, aby były uznawane prawa i obowiązki obywateli, aby były one szanowane i chronione, a także, aby była możliwość łatwego wypełniania obowiązków przez każdego obywatela – jest istotnym zadaniem wszelkiej władzy publicznej. Jednocześnie sprawujący władzę mają obowiązek w taki sposób regulować normy wzajemnych stosunków między poszczególnymi członkami społeczeństwa, aby żaden obywatel, korzystając ze swoich praw, nie ograniczał innych w ich prawach ani nie utrudniał wypełniania obowiązków innych obywateli, a także, aby prawa wszystkich pozostawały nienaruszone, a w razie ich pogwałcenia – przywrócone (PT 60–62). Wzajemność praw i obowiązków między narodami powinny być kształtowane według zasad moralnych: prawdy, sprawiedliwości, solidarności i wolności. Podstawę tych stosunków powinno stanowić prawo naturalne, podobnie jak w budowaniu właściwych relacji pomiędzy poszczególnymi obywatelami (PT 80 i nast.; Lusawa 2010, s. 108 i nast.).

Stosunki wzajemne między państwami oparte na prawdzie to przede wszystkim uznanie równości wszystkich narodów i państw oraz uczciwość informacji. Każdy naród ma prawo do istnienia i rozwoju, a także do posiadania niezbędnych do tego środków, odpowiedzialnego podejmowania inicjatyw, do dobrego imienia i należącego szacunku. Każdy naród ma również obowiązek wspomaganie innych w dążeniu do doskonałości i troszczenia się o wspólny rozwój (PT 86 i nast.). Z kolei uznanie zasady sprawiedliwości wskazuje na wzajemne uznawanie swoich praw oraz wypełnianie obowiązków (Paweł VI

1972, s. 53–57). Państwa mają również obowiązek szanowania takich samych praw innych państw. Nie mogą dążyć do działań krzywdzących lub uciskających inne narody. W razie sprzeczności czy konfliktów między państwami należy je rozwiązywać przez obustronne rozeznanie racji i zamierzeń, w świetle prawdy i zasad słuszności, a nie siłą czy podstępem (PT 92 i nast.).

Zasada sprawiedliwości odnosi się również do sposobu traktowania mniejszości narodowych. Wszelkie działanie mające na celu ograniczenie ich rozwoju jest pogwałceniem obowiązków sprawiedliwości. Codzienna styczność z przedstawicielami innej kultury może spowodować stopniowe przyswajanie cnót właściwych innemu narodowi. Jest to możliwe jednak dopiero wtedy, gdy utworzona zostanie wspólnota tych, którzy należą do mniejszości z otaczającymi ją narodami. Potrzeba do tego również chęci uczestniczenia w ich zwyczajach i instytucjach. Spokoju nie zapewni natomiast wywoływanie sporów, ponieważ te wyrządzają liczne szkody i opóźniają cywilizacyjny rozwój narodów (PT 94–97). Pełniejszy rozwój dokonuje się przez łączenie sił i umysłów, stąd wzajemne stosunki między państwami powinny być budowane na zasadzie czynnej solidarności. Stosowanie wzajemnej współpracy przynosi korzyści w rozmaitych dziedzinach życia (Lusawa 2010, s. 110 i nast.).

W perspektywie wzajemności i rozwoju ważna dla pokoju jest ponadto sprawa rozbrojenia. Wyposażenie zbrojne danego państwa ma służyć zachowaniu pokoju, jednak staje się ono dla innych racją do zaopatrzenia się w broń o przynajmniej równej sile rażenia. W ten sposób tworzy się błędne koło napędzającego się wyścigu zbrojeń. Dlatego narody żyją w ciągłym strachu przed utratą pokoju (KDK 81; Kondziela 1992, s. 23; Burkat 2013, s. 52). Zarówno sprawiedliwość, jak i poczucie ludzkiej godności domagają się zaprzestania współzawodnictwa w zbrojeniu się państw, a także redukcji uzbrojenia i zdecydowanego zakazu stosowania broni atomowej. Rozbrojenie musi być przeprowadzone przez wszystkich na podstawie umów, z zachowaniem wzajemnych gwarancji (PT 112).

Wzajemne stosunki między państwami powinny się układać również zgodnie z zasadą wolności. Niedopuszczalne jest uciskanie innych narodów. Należy oferować im pomoc w dochodzeniu do coraz pełniejszej świadomości ich obowiązków podejmowania działań oraz wysiłków skierowanych dla rozwoju wszystkich. Takie podejście uzasadnia dążenie do wzajemnej pomocy poszczególnych krajów w celu rozwoju odpowiadającemu ludzkiej godności. Pomoc w rozwoju nie powinna naruszać wolności, żaden naród nie może też przy tym zostać pozbawiony głównej roli w dziele swego rozwoju (PT 120–123). We współczesnej współzależności państw trudno o dobry rozwój w oderwaniu od innych. Dobrobyt i postęp są wynikiem wzajemnych powiązań oraz współpracy

w dziedzinie nauki i techniki. W kontekście wymiany dóbr sytuacja gospodarcza, postęp społeczny, ład, bezpieczeństwo, pokój w danym państwie – są związane z tymi samymi zjawiskami w innych państwach (Lusawa 2010, s. 113).

Założenia badawcze

Rozpoznanie systemu wartości jednostki czy grupy społecznej może skupić uwagę na próbie określenia, co dla człowieka jest ważne lub czemu nadawane jest mniejsze znaczenie, jakie przedmioty, obszary i sfery świata koncentrują na sobie uwagę, wyzwalają nasze emocje i oceny. Interesujące wydaje się także wskazanie na kryteria podejmowanych decyzji. Zestawienie owych kryteriów z rzeczywistością, względem której są zastosowane, umożliwi określenie kierunku działań ludzkich (Nowak 2011, s. 261). Pozwala to też się zorientować, jakie plany życiowe są w zamiarze jednostki oraz jak będą one realizowane.

W prezentowanych badaniach wykorzystano dwa typy: eksploracyjne – polegające na rozpoznaniu faktów, a na tej podstawie stworzeniu pewnych obrazów i wygenerowaniu nowych idei, oraz wyjaśniające – dające możliwość poszerzenia wiedzy i jej uzupełnienia, odrzucenia pewnych przesłanek oraz dokonania wyboru najtrafniejszych, poszukiwania przyczyn danego stanu rzeczy, zachowania oraz czynników, które mają wpływ na określone zachowanie lub stan (Pilch, Bauman 2001, s. 22–23). Szczegółowa procedura oraz wyniki badań znajdują się w pracy Marioli Wojciechowskiej (2018). Zasadniczym problemem badań było określenie spójności systemu wartości młodzieży z systemem wartości ich rodziców. Problem ten uszczegółowiono m.in. pytaniami o systemy wartości obu grup, korelacje między ich systemami wartości oraz o czynniki społeczno-edukacyjne różnicujące te systemy wartości (Wojciechowska 2018, s. 64–84). Na użytek niniejszego tekstu z bogatego zasobu danych wybrano te informacje, które dotyczą odniesienia się młodzieży do wartości *pokój na świecie* oraz, dla uzupełnienia, do wartości *odpowiedzialny*, wpisane w Skalę Wartości (RVS) Milтона Rokeacha.

Operacjonalizacja pojęć

Dla realizacji przejętych celów badawczych wyodrębniono kilka grup zmiennych: zmienne objaśniane, objaśniające i kontekstowe, w tym kontrolne na cele autoewaluacji badań własnych.

W grupie *zmiennych objaśnianych* analizowano wartości mierzone za pomocą Skali Rokeacha (1973). Skala zawiera dwie grupy wartości: wartości ostateczne i wartości instrumentalne (po 18 kategorii wartości). Każda z kategorii mierzona jest za pomocą nadania jej przez badanych rang od 1 do 18 (bez rang wiązanych). Łącznie za pomocą Skali Rokeacha uzyskano 72 zmienne, z których analizie poddano wartość *pokój na świecie* (inaczej: *świat bez wojen i konfliktów*) z grupy wartości ostatecznych oraz *odpowiedzialny* (inaczej: *niezawodny i rzetelny*) z grupy wartości instrumentalnych.

Zmienne objaśniające w przyjętej procedurze to zmienne osobnicze i charakterystyki społeczne, jakie w badaniach nad wartościami prowadzonymi w perspektywie społecznej uznawane są za ważne przez wielu autorów, np.: płeć, wiek, miejsce nauki, wykształcenie, miejsce zamieszkania.

Dla autoewaluacji zebranego materiału wyróżniono też zmienną kontrolną (WPW). Stanowiła ona wyrażenie przez badanych oceny stopnia odczucia własnej pewności co do zgodności z własnym zdaniem wszystkich udzielonych przez siebie odpowiedzi (przyjęto skalę: od 0% do 100%), co umożliwiło samoocenę rzetelności i trafności podanych informacji. Uzyskany materiał empiryczny opracowano z wykorzystaniem pakietu statystycznego SPSS/PC.

Procedura i metody badań

Prezentowane badania mają charakter badań eksploracyjnych/opisowych. Zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, w tym pomiar ankietowy oraz kwestionariusze do badania wartości. W badaniach zastosowano narzędzie do badania preferencji i hierarchii wartości Value Survey Milтона Rokeacha w polskiej adaptacji Piotra Brzozowskiego (Brzozowski 1987, s. 81–122). Milton Rokeach zakładał, że ogólna liczba wartości człowieka jest mała i wynosi kilka tuzinów, są one ułożone w system, wszyscy ludzie mają podobne wartości, wartości wywodzą się z kultury, społeczeństwa i jego instytucji oraz z osobowości człowieka. Same wartości i to, co z nich wynika (konsekwencje), manifestują się w wielu zjawiskach (Brzozowski 1986, s. 83).

Skala Wartości Rokeacha jest wykorzystywana w badaniach dotyczących wartości i ich hierarchii czy uporządkowania, które daje podstawę do określania tzw. mocy regulacyjnej poszczególnej wartości. Im wyższe usytuowanie danej wartości względem pozostałych, tym większy jest jej wpływ na zachowanie człowieka oraz większa częstość zachowań związanych z daną wartością. W celu dokonania pomiaru relatywnej ważności wartości Rokeach (1968, 1973)

wyróżnił 18 wartości ostatecznych i tyle samo wartości instrumentalnych, przez co utworzył niezależne skale: wartości ostatecznych (WO) i wartości instrumentalnych (WI). Wartości ostateczne stanowią ponadsytuacyjne cele ludzkiego życia, z kolei wartości instrumentalne dotyczą ogólnych sposobów postępowania i przyjmują charakter środków przydatnych do realizacji wartości ostatecznych (celów). Wśród wartości ostatecznych autor skali wyróżnił wartości intrapersonalne, czyli osobowe, koncentrujące się na jednostce, oraz interpersonalne, czyli społeczne, koncentrujące się na społeczeństwie. Z kolei grupa wartości instrumentalnych ujmuje wartości moralne oraz kompetencyjne (pierwsze odnoszą się do stosunków interpersonalnych, drugie posiadają bardziej osobisty wymiar) (Brzozowski 1986, s. 527–540).

Badania przeprowadzono w 2017 r. wśród uczniów szkół średnich w województwie świętokrzyskim. Za teren badań przyjęto szkoły średnie (w tym licea, technika i zasadnicze szkoły zawodowe) zlokalizowane w województwie świętokrzyskim. Badania przeprowadzono w każdym powiecie województwa świętokrzyskiego i w mieście Kielce, tj. w 12 liceach publicznych, 14 technikach oraz w pięciu zasadniczych szkołach zawodowych. Badania przeprowadzono w klasach drugich, w zbiorowości uczniów (badania audytoryjne). Biorąc pod uwagę wiek uczniów, należało także założyć, że dysponują oni ogólną wiedzą o poszczególnych wymiarach życia, potrafią ją interpretować oraz budować własne sądy i oceny na temat poszczególnych wymiarów rzeczywistości.

Ogółem badania przeprowadzono wśród 1055 uczniów (blisko 2,5% wszystkich uczniów szkół średnich każdego typu na każdym poziomie w czasie badań w województwie), w tym 433 uczniów liceów, 490 uczniów techników, 132 uczniów z zasadniczych szkół zawodowych).

Charakterystyka badanych uczniów

Grupę badanych uczniów reprezentowało 47,2% kobiet i 51,9% mężczyzn, w większości respondenci wskazali jako miejsce zamieszkania środowiska wiejskie (65,0%), pozostali (35,0%) uczniowie wskazali miasto jako miejsce zamieszkania. Ze względu na wiek, najliczniejszą grupą byli uczniowie w wieku 17 lat (72,4%), dość dużą grupę stanowili też osiemnastolatki (21,4%). Ponadto w badaniu wzięli udział uczniowie 16-letni i 19-letni, stanowili oni odpowiednio 4,5% i 1,4%.

Ocena uzyskanych wyników badań w zakresie zmiennych obserwowanych (rozkładów wartości jako podstawy systemów aksjonormatywnych) została

wzmocniona samooceną badanych dotyczącą stopnia odczucia własnej pewności co do zgodności z własnym zdaniem udzielonych przez siebie wszystkich odpowiedzi (od 0% do 100%). Oprócz zmiennych metryczkowych było to jedno z kryterium obserwacji danych. Badanych pogrupowano w cztery kategorie 1. pewność ocen z własnym zdaniem na poziomie do 50%; 2. pewność od 50% włącznie do 80%; 3. pewność od 80% włącznie do 99% oraz 4. całkowita pewność, zgodność wyborów z własnymi poglądami (100%). Jest to swoista ewaluacja prezentowanych badań za pomocą WPW: wskaźnika pewności wyborów.

Wyniki badań przeprowadzonych z wykorzystaniem Skali Wartości (RVS) Rokeacha

Skala RVS, zgodnie z założeniem jej autora, umożliwia badanie postaw, potrzeb i sądów w odniesieniu do konkretnych zachowań. Jeśli chodzi o teorię osobowości, dla kreowania postaw istotną rolę odgrywa system przekonań (*belife system*). Uznanie przez jednostkę czy grupę danego przekonania za najważniejsze wiąże się z traktowaniem wartości od pierwszego do dziewiątego miejsca jako wartości centralnych. Wartości te stoją najwyżej w hierarchii. Ulokowanie wartości na dalszych pozycjach (od dziesiątej do osiemnastej) powoduje postrzeganie ich jako wartości peryferyjnych. Stopień podatności wartości na zmiany wskazuje na hierarchię wartości w systemie. Zdaniem Rokeacha zmiana przekonań ulokowanych centralnie pociąga za sobą poważne konsekwencje w całym systemie przekonań jednostki (Rokeach 1968; Brzozowski 1986). Literatura przedmiotu wskazuje na duże zainteresowanie badaczy problematyką wartości i wykorzystywaniem omawianej Skali. Dowodzą tego choćby badania określające związek między hierarchią wartości młodzieży a jej zachowaniami ryzykownymi (HIV/AIDS) (Chernoff, Davison 1999), czy też zamiar określenia systemu wartości pokolenia Y oraz jego charakterystykę (Blyznyuk 2017). Godne uwagi są także badania dotyczące wpływu znaczących wydarzeń emocjonalnych i traumatycznych na zmianę systemu wartości młodzieży (Murphy i wsp. 2006), czy też związku między wartościami a dyspozycjami osobowościowymi młodzieży (Cileli, Tezer 1998). Z przytoczonych powyżej prac jednoznacznie wynika duże zróżnicowanie systemów wartości badanych grup – młodzieży i dorosłych oraz wpływu czynników osobowościowych i doświadczeń życiowych na system wartości badanych.

Wyniki badań własnych

Z obszaru wyników pochodzących z zastosowania wspomnianej Skali Wartości RVS analizie poddano *pokój na świecie (świat bez wojen i konfliktów)*, mieszczącą się w grupie wartości ostatecznych.

Tabela 1. Statystyki rozkładów wartości wg RVS w zbiorowości badanych uczniów (N = 1055)

Wartości ostateczne	Me	M	Wartości instrumentalne	Me	M
Bezpieczeństwo narodowe	10	10,1	Ambitny	6	6,8
Bezpieczeństwo rodziny	4	5,3	Czysty	9	9,2
Dojrzała miłość	7	7,9	Intelektualista	10	9,5
Ekscytujące życie	12	10,9	Kochający	6	7,1
Mądrość	7	8,1	Kulturalny	9	9,2
Poczucie dokonania czegoś	11	10,5	Logiczny	11	10,8
Pokój na świecie	10	10,0	Lojalny	8	8,5
Prawdziwa przyjaźń	7	8,0	Niezależny	10	9,9
Przyjemność	10	9,7	O szerokich horyzontach	11	10,8
Równość	10	10,1	Obdarzony wyobraźnią	12	11,0
Szacunek	7	7,7	Odpowiedzialny	8	8,2
Świat piękna	14	12,9	Odważny	10	9,5
Uznanie społeczne	12	11,3	Opanowany	11	10,7
Wewnętrzna harmonia	11	11,0	Posłuszny	13	11,8
Wolność	8	8,2	Sprawny	12	11,0
Wygodne życie	11	10,8	Uczciwy	6	7,4
Zbawienie	13	12,1	Uczynny	9	9,7
Zdrowie	4	5,5	Wyrozumiały	9	9,5

Legenda

- na teoretycznej skali od 1 do 18, gdzie 1 – pierwsza, najważniejsza ranga
- Me – mediana, M – średnia rang po zaokrągleniu
- w kolejności zadanej kwestionariuszem RVS

Dla wzmocnienia analizy zwrócono uwagę na wartość *odpowiedzialny (niezawodny i rzetelny)* przypisaną do grupy wartości instrumentalnych oraz uzupełniono o uwarunkowania społeczno-kulturowe wymienionych wartości. Hierarchię wartości ostatecznych i instrumentalnych w grupie badanych uczniów przedstawiono w tabeli 1.

Dzięki uwzględnieniu wartości średniej (M) można zauważyć, że badani uczniowie jako najważniejsze wartości ostateczne uznali: *bezpieczeństwo rodziny, zdrowie, szacunek, dojrzałą miłość, prawdziwą przyjaźń, mądrość, wolność, przyjemność, pokój na świecie*. Wartości te, zgodnie z założeniem autora skali, uznać należy za centralne. Z kolei za najmniej ważne uznano: *równość, bezpieczeństwo narodowe, poczucie dokonania czegoś, wygodne życie, ekscytujące życie, wewnętrzną harmonię, uznanie społeczne, zbawienie*. Te wartości należą do periferyjnych. Na ostatnim miejscu w wyborach badanych uczniów ulokowano *świat piękna*.

W grupie wartości instrumentalnych pojawia się wartość *ambitny* – jako najwyżej ceniona, a dalej: *kochający, uczciwy, odpowiedzialny i lojalny, czysty, kulturalny, wyrozumiały, opanowany*. Na dalszych miejscach ulokowano wartości: *o szerokich horyzontach, logiczny, sprawny, obdarzony wyobraźnią*. Za najmniej ważną uczniowie uznali wartość *posłuszny*. Dane jednoznacznie wskazują, że interesujące nas wartości niejako „naruszają” układ wartości wyznaczony kwestionariuszem RVS (tabela 2 i tabela 3).

Uwagę zwraca brak regularności rozkładów rang wartości, ale także bliska lokalizacja mediany i przeciętnej rang. Wydaje się zatem, że wagi nabierają przede wszystkim wartości znaczącego przemieszczenia się wartości uznawanych przez uczniów w relacji do kolejności zadanej kwestionariuszem RVS. Na przykład wartości *zdrowie, wolność* przesuwają się na początek skali, natomiast *bezpieczeństwo narodowe, ale i ekscytujące życie, poczucie dokonania czegoś czy świat piękna*, lokują się na dalszych miejscach (Wojciechowska 2018, s. 152–164). Najważniejszą wartością z grupy wartości ostatecznych jest dla uczniów *bezpieczeństwo rodziny* i staje się ona zgodnie z propozycją Piotra Olesia wartością interpersonalną (Oleś 1989, s. 40).

Spośród licznych wartości ostatecznych zawartych w narzędziu podjęto próbę analizy wartości *pokój na świecie*, która na skali pierwotnej RVS zajmuje siódmą lokatę. Natomiast w badanej grupie ulokowana jest w połowie skali (M = 10,0) i jest to dość wysoka, dziewiąta lokata. Zatem, badani uczniowie klasyfikują wartość *pokój na świecie* dość podobnie jak w innych zbiorowościach, co jest dowodem na trafność prezentowanych badań (tabela 2).

Tabela 2. Zbadane wartości ostateczne w relacji do kolejności zadanej kwestionariuszem RVS w zbiorowości badanych uczniów (N = 1055)

WARTOŚCI OSTATECZNE					
Wg RVS	Lp.	Relacje	Wg Me i M w badaniach własnych	Me	M
Bezpieczeństwo narodowe	1		Bezpieczeństwo rodziny	4	5,3
Bezpieczeństwo rodziny	2		Zdrowie	4	5,5
Dojrzała miłość	3		Szacunek	7	7,7
Ekscytujące życie	4		Dojrzała miłość	7	7,9
Mądrość	5		Prawdziwa przyjaźń	7	8,0
Poczucie dokonania czegoś	6		Mądrość	7	8,1
Pokój na świecie	7		Wolność	8	8,2
Prawdziwa przyjaźń	8		Przyjemność	10	9,7
Przyjemność	9		Pokój na świecie	10	10,0
Równość	10		Równość	10	10,1
Szacunek	11		Bezpieczeństwo narodowe	10	10,1
Świat piękna	12		Poczucie dokonania czegoś	11	10,5
Uznanie społeczne	13		Wygodne życie	11	10,8
Wewnętrzna harmonia	14		Wewnętrzna harmonia	11	11,0
Wolność	15		Ekscytujące życie	12	10,9
Wygodne życie	16		Uznanie społeczne	12	11,3
Zbawienie	17		Zbawienie	13	12,1
Zdrowie	18		Świat piękna	14	12,9

Legenda

- na teoretycznej skali od 1 do 18, gdzie 1 – pierwsza, najważniejsza ranga
- Me – mediana, M – średnia rang po zaokrągleniu
- w kolejności zadanej kwestionariuszem RVS

Źródło: badania własne (Wojciechowska 2018, s. 160).

Tabela 3. Zbadane wartości instrumentalne w relacji do kolejności zadanej kwestionariuszem RVS w zbiorowości badanych uczniów (N = 1055)

WARTOŚCI INSTRUMENTALNE					
Wg RVS	Lp.	Relacje	Wg Me i M w badaniach własnych	Me	M
Ambitny	1	↔	Ambitny	6	6,8
Czysty	2	↗ ↘	Kochający	6	7,1
Intelektualista	3	↖ ↗	Uczciwy	6	7,4
Kochający	4	↖ ↗	Odpowiedzialny	8	8,2
Kulturalny	5	↖ ↗	Lojalny	8	8,5
Logiczny	6	↖ ↗	Czysty	9	9,2
Lojalny	7	↖ ↗	Kulturalny	9	9,2
Niezależny	8	↖ ↗	Wyrozumiały	9	9,5
O szerokich horyzontach	9	↖ ↗	Odważny	10	9,5
Obdarzony wyobraźnią	10	↖ ↗	Intelektualista	10	9,5
Odpowiedzialny	11	↖ ↗	Uczynny	9	9,7
Odważny	12	↖ ↗	Niezależny	10	9,9
Opanowany	13	↔	Opanowany	11	10,7
Posłuszny	14	↖ ↗	O szerokich horyzontach	11	10,8
Sprawny	15	↖ ↗	Logiczny	11	10,8
Uczciwy	16	↖ ↗	Sprawny	12	11,0
Uczynny	17	↖ ↗	Obdarzony wyobraźnią	12	11,0
Wyrozumiały	18	↖ ↗	Posłuszny	13	11,8

Legenda

- na teoretycznej skali od 1 do 18, gdzie 1 – pierwsza, najważniejsza ranga
- Me – mediana, M – średnia rang po zaokrągleniu
- w kolejności zadanej kwestionariuszem RVS

Źródło: badania własne (Wojciechowska 2018, s. 163).

Korelacje i zróżnicowania wartości

Wzajemne związki korelacyjne wartości, z uwagi na pomiar i rozkłady cech, ustalono z wykorzystaniem metody korelacji Spearmana. Dane jednoznacznie wskazują, że w grupie wartości ostatecznych rozkłady wartości przebiegają podobnie względem takich wartości jak *bezpieczeństwo narodowe*, *pokój na świecie*. Wartości ostateczne, które dotyczą jednostki i jej rodziny (*bezpieczeństwo rodziny*, *mądrość*) stanowią inną grupę.

Związki korelacyjne dotyczące skali wartości ostatecznych są zarówno dodatnie, jak i ujemne, niskie i umiarkowane. Obserwowana wartość *pokój na świecie* w zgodzie z kolejnością zadaną przez RVS zajmuje miejsce siódme i koreluje ujemnie i wyraźnie tylko (-0,243) z wartością 16. czyli według RVS: z *wygodnym życiem* (dostatnim) oraz (-0,197) z wartością 9. czyli według RVS: *przyjemnością*. Uznanie pokoju jako wartości, zdaniem młodzieży, wymaga starań i znacznej aktywności w utrwalaniu pokoju, co stanowi opozycję do spokojnego i wygodnego życia przepełnionego przyjemnościami (Wojciechowska 2018, s. 165–166). Młodzież uznaje, że ciągłe poszukiwania sposobów na przestrzeganie praw człowieka, respektowanie zasady sprawiedliwości i miłości oraz obrona życia ludzkiego – stanowią podstawę budowania pokoju na świecie (Paweł VI 1965, s. 10; Paweł VI 1969a), co wymaga nieustannych starań i wysokiego poziomu aktywności.

Wartość *odpowiedzialny* została przez badanych ulokowana dość wysoko – na czwartej pozycji. Sytuacja jest podobna jak w grupie wartości ostatecznych, przy czym wartość *odpowiedzialny* (w bazowej skali zajmuje pozycję 11.) nie koreluje wyraźnie z żadną wartością wyróżnioną w narzędziu.

Zgromadzone dane jednoznacznie wskazują, że **pleć** badanych uczniów nieznacznie różnicuje odniesienie do wartości *bezpieczeństwo narodowe* i *bezpieczeństwo rodziny*, *ekscytujące życie*, *pokój na świecie*, *prawdziwa przyjaźń*, *szacunek*, *wewnętrzna harmonia*, *wygodne życie* i *zdrowie*. I tak: *bezpieczeństwo rodziny*, *prawdziwa przyjaźń*, *szacunek*, *wewnętrzna harmonia* i *zdrowie* to wartości, względem których badani chłopcy wyrażają nieco mniejsze uznanie niż dziewczęta. Pozostałe wartości cieszą się niewiele niższym uznaniem wśród dziewcząt. W odniesieniu do analizowanej wartości *pokój na świecie* zauważa się nieznaczne wyższe cenie jej przez badane dziewczęta.

Uwagę zwraca także nadawanie większego znaczenia wartości *pokój na świecie* przez starszych uczniów (18 lat i więcej). Ci badani staranniej odnoszą się do skutków utraty pokoju i bezpieczeństwa niż młodszy badani. Różnice te, choć nie są znaczące, wynikają prawdopodobnie z **wieku** respondentów i nieco dojrzalszej oceny rzeczywistości w skali bliskiej i ogólnościowej.

Poczyniona obserwacja dotycząca braku różnic w uznawaniu wartości *poкою* zasygnalizowana powyżej, pojawia się także w odniesieniu do *miejsca zamieszkania*. Mimo dość wysokiej lokaty omawianej wartości w ogólnym ich porządku, uwagę zwraca nieco wyższe uznanie dla *poкою* wyrażane przez mieszkańców wsi. Obserwacja ta nieco podważa dotychczasowe opinie o mieszkańcach miast jako posiadających szerokie horyzonty oceny globalnych procesów i zjawisk. Kwestie te w równym, a nawet wyższym stopniu rozważają młodzi mieszkańcy wsi.

W odniesieniu do zmiennej *typ szkoły* wyróżniają się uczniowie ZSZ. Odciągają oni w uznawaniu większości analizowanych wartości. W porównaniu uczniami reprezentującymi pozostałe typy szkół, słabiej koncentrują się na bliższych strukturach (*bezpieczeństwo rodziny*), a bardziej na szerokich kontekstach, w tym na wartościach *bezpieczeństwo narodowe, pokój na świecie*). Wynik ten jest zaskakujący i z pewnością skłania to do refleksji. Uczniowie ZSZ z racji określonej oferty edukacyjnej zwykle koncentrują się bardziej na zdobywaniu kwalifikacji zawodowych niż kształceniu ogólnym. Tym samym mniej niż w pozostałych typach szkół jest tu okazji do pomnażania wiedzy ogólnej rozwijającej intelekt młodych ludzi. Nie osłabia to jednak dość starannego rozumienia przez młodzież ZSZ dobrych, sprzyjających warunków dla satysfakcjonującego funkcjonowania jednostek i grup społecznych, w tym realizację bliższych i dalszych celów i aspiracji. Należy podkreślić fakt, że mimo nieco niższego cenięcia *mądrości* przez uczniów ZSZ, odnoszą się oni w gruncie rzeczy do tej wartości z uznaniem, cenią *mądrość* jako pożądaną podstawę umożliwiającą dobre, niekolizyjne funkcjonowanie we współczesnych warunkach.

Uzyskane wyniki dowodzą, że wysoka pewność dotycząca własnych ocen (WPW) przekłada się na wyższe cenie wartości: *zbawienie, dojrzała miłość, prawdziwa przyjaźń, pokój na świecie, poczucie dokonania czegoś, szacunek*. Zatem uczniowie, którzy pewni są swoich ocen, wyrażają je w zdecydowany sposób tylko w odniesieniu do nielicznych wartości, w tym do *poкою na świecie*. Są zatem bardziej zdecydowani i ceniący *pokój* niż badani o mniejszym natężeniu pewności sądów. Jednak ogólnie należy stwierdzić, że różnice w ocenie poszczególnych wartości ostatecznych w badanych grupach uczniów nie są znaczące.

W odniesieniu do wartości instrumentalnych, profil różnicowania uznawania wartości jest niemal identyczny w grupie chłopców i grupie dziewcząt. Co prawda mężczyźni wyrażają nieco wyższe uznanie wobec wartości: *logiczny, o szerokich horyzontach, odważny, opanowany, sprawny*, z kolei badane kobiety wyższym uznaniem obdarzyły wartości *kochający, lojalny i uczciwy*. Ogólnie jednak należy zauważyć, że *pleć* badanych uczniów nie różnicuje

znacząco cenienia większości wartości. W ocenie wartości *odpowiedzialny* nieco jednak wyróżniają się dziewczęta, które nieznacznie wyżej cenią *rzetelność* i *niezawodność*.

Nie zauważa się także zróżnicowania uznania dla wartości instrumentalnych z uwagi na *wiek* uczniów. Wprawdzie młodsi uczniowie nieco niżej cenią wartości: *intelektualista*, *kochający*, *kulturalny*, *o szerokich horyzontach*, *odpowiedzialny* i *uczciwy*, za to wyższym uznaniem darzą wartości *logiczny* i *uczynny* niż ich starsi wiekiem koledzy. Podkreślić należy wzrost uznania dla *odpowiedzialności* związanej z wiekiem. Starsi z uwagi na bogatsze doświadczenia, związane z przejmowaniem na siebie odpowiedzialności za decyzje i działania, staranniej i dojrzej oceniają korzyści/walory wynikające z realizacji tej wartości, w tym realizacji innych celów osobistych i zawodowych. Jednak różnic tych nie można uznać za znaczące.

W kwestii *miejsca zamieszkania*, podobnie jak w przypadku uprzednich zmiennych, nie zaznacza się zróżnicowanie uznawania analizowanych wartości instrumentalnych. Dotyczy to również wartości *odpowiedzialny*. Nieco zastawia niższe uznanie dla wartości *obdarzony wyobraźnią* i *o szerokich horyzontach* wśród młodzieży mieszkającej na wsi, jednak wartości wskaźników są zbliżone. Młodzi ludzie funkcjonują aktualnie w podobnych warunkach społecznych i kulturowych. Mają dostęp do tych samych źródeł wiedzy, korzystają z identycznych komunikatorów, ujednoliceniu uległy zachowania w wielu obszarach. Znajdujemy tego potwierdzenie w odniesieniach badanych uczniów do wartości instrumentalnych, w tym też do wartości *odpowiedzialny*.

Uzupełnieniem powyższych rozważań jest ocena zróżnicowania wartości instrumentalnych z uwzględnieniem *typu szkoły*. Uwagę zwracają uczniowie zasadniczych szkół zawodowych, którzy nieco odbiegają w uznawaniu poszczególnych wartości od reprezentantów pozostałych typów szkół. Wyższe uznanie wyrażają względem wartości: *posłuszny*, *o szerokich horyzontach*, niższe – wobec *niezależny*, *logiczny*, *kochający*. Jednak w odniesieniu do wartości *odpowiedzialny* najwyższe uznanie wyrażane jest przez licealistów. Jest to w pewnym stopniu potwierdzenie wysokich aspiracji edukacyjnych i zawodowych uczniów liceum i związanej z nimi staranności i dbałości w ich realizacji.

Biorąc pod uwagę odniesienie do badanych wartości ze względu na szacowaną pewność ocen, dostrzega się, że maksymalna pewność sądów z oceną pewności od 50% do 80% wzajemnie się przeplata względem uznania kolejnych wartości. Jednak w odniesieniu do wartości *odpowiedzialny* wyraźnie widać, że umiarkowana pewność oceny własnych sądów zaowocowała wyższym uznaniem dla tej wartości. Im mniejsza pewność własnych sądów (mniejsza ka-

tegoryczność), tym większe uznanie dla *odpowiedzialności*, ale także dla innych wartości, np. *czysty, ambitny, intelektualista, Kochający, logiczny*.

Biorąc pod uwagę powyższe rozważania i dowody na brak zróżnicowania uznawania większości analizowanych wartości ostatecznych i instrumentalnych ze względu na wyróżnione w badaniach zmienne społeczno-kulturowe należy stwierdzić, że badana grupa młodzieży jest grupą jednorodną w odniesieniu do *pokoju na świecie i odpowiedzialności*.

Podsumowanie

Pokój jest czymś naturalnym i koniecznym (Paweł VI 1978, s. 95 i nast.). Stanowi gwarancję bezpieczeństwa. Podstawą pokoju jest ład i porządek w świecie. Głównym celem władz państwowych w tym zakresie jest ochrona praw jednostki oraz dbałość o umożliwienie ludziom swobodnego wypełniania obowiązków w każdej dziedzinie życia. Stosunki międzypaństwowe powinny być budowane na podstawie równości podmiotów państwowych, wzajemnego poszanowania wolności, wolnego przepływu technologii, szanowania praw mniejszości narodowych, uchodźców i emigrantów, a także rozbrojenia oraz pomocy dla państw mniej zamożnych gospodarczo.

Każdy człowiek jest zobowiązany do budowania dobra wspólnego, oparte go na podstawowych wartościach społecznych, takich jak: prawda, sprawiedliwość, miłość wzajemna ludzi, wolność. Podczas współpracy z ludźmi konieczna jest postawa obiektywnej życzliwości dla każdego człowieka i jego poglądów, a także okazywanie gotowości do lojalnej współpracy w dążeniu do osiągnięcia wspólnymi siłami tego, co jest dobre z samej swej natury lub do dobra prowadzi (PT 157).

Na uwagę zasługuje fakt rzetelnego i prawdziwego pojmowania przez młodzież wartości *pokoju na świecie i odpowiedzialności*, które stanowią dla młodzieży ważne źródło zachowań (podejmowanie pracy wolontaryjnej, dbałość o wartości ekologiczne, udzielania wsparcia osobom chorym, osobom z niepełnosprawnościami, seniorom). Istotną kwestią jest także duża zgodność opinii na temat analizowanych wartości, badana grupa jest grupą jednorodną. Podkreślić należy, że zgodnie z koncepcją Rokeacha, opisane wartości mieszczą się w obrębie wartości centralnych, a zatem przekonania na nich oparte oraz częstość powiązanych z nimi zachowań młodzieży nie będą spadać. Dzięki odwadze i pewności siebie młodzi będą stawiać czoło pojawiającym się zagrożeniom oraz przyczyniać się do budowania pokoju na świecie. Należy przyjąć,

że będzie miało to wyraz w dalekosiężnych działaniach młodzieży nad umacnianiem własnej sfery duchowej oraz adekwatnym do warunków funkcjonowania w sferze gospodarczej, politycznej, społecznej i kulturowej, zarówno w skali krajowej, jak też ogólnoświatowej. Poczynione wyżej rozważania otwierają szerokie pole do refleksji, także nad doborem właściwych pedagogicznych oddziaływań w celu ugruntowania wartości pokoju w umysłach młodzieży, do czego zachęcają autorzy niniejszego opracowania wszystkich zainteresowanych problematyką wartości.

BIBLIOGRAFIA

- Borowicz R. (1991), *Wykształcenie jako wartość*, „Edukacja”, 4.
- Blyznyuk T. (2017), *Generational values of generation Y: survey of Ukrainian senior school pupils and students*, „Economic and Sociology”, vol. 10, issue 3.
- Brzozowski P. (1986), *Polska wersja testu wartości Rokeacha i jej teoretyczne podstawy*, „Przegląd Psychologiczny”, 2.
- Brzozowski P. (1987), *Skala wartości – polska wersja testu M. Rokeacha*, w: R.L. Drwal (red.), *Techniki kwestionariuszowe w diagnostyce psychologicznej*, Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Burkat J. (2013), *Pacem in terris – magna charta pokoju*, „Symposium”, XVII, nr 1 (24).
- Cileli M., Tezer E. (1998), *Life and value orientations of Turkish University students*, „Adolescence”, vol. 33, issue 129.
- Chernoff R.A., Davison G.C. (1999), *Values and Their Relationship to HIV/AIDS Risk Behavior Among Late – Adolescent and Young Adult College Students*, „Cognitive Therapy and Research”, vol. 23, no. 5.
- Czerepaniak-Walczak M. (2005), *Dysocjacja: w poszukiwaniu nowego dyskursu szkoły i edukacji*, „Forum Oświatowe” 1 (32).
- Franciszek (2014), *Orędzie Braterstwo podstawą i drogą do pokoju* (1.01.2014), Watykan 08.12.2013, <https://papiez.wiara.pl/doc/1811682.Braterstwo-podstawa-i-droga-do-pokoju> (data dostępu: 6.02.2019).
- Franciszek (2017), *Orędzie Budujmy świat wolny od przemocy* (01.01.2017), Watykan 8.12.2016, <https://papiez.wiara.pl/doc/3595971.Budujmy-swiat-wolny-od-przemocy/4> (data dostępu: 6.02.2019).
- Gianelli A., Torielli A. (2006), *Papieża a wojna. Od pierwszego światowego konfliktu do ataku na Irak*, Kraków: Wydawnictwo „M”.
- Gocko J. (2016), *Troska Kościoła o pokój. Perspektywa teologicznomoralna*, „Verbum vitae”, 30.
- Grzebyk P. (2013), *Prawo do pokoju*, „Stosunki Międzynarodowe – International Relations”, 2 (48).

- Ingarden R. (1966), *Przeżycie, dzieło, wartość*, Kraków: Wydawnictwo Literackie.
- Jan Paweł II (1987), *Orędzie Rozwój i solidarność: dwie drogi wiodące do pokoju* (1.01.1987), Watykan 8.12.1986, <https://papiez.wiara.pl/doc/378714>. *Rozwój-i-solidarnosc-dwie-drogi-wiodace-do-pokoju-1987/8* (data dostępu: 5.02.2019).
- Jan Paweł II (1994), *Orędzie Rodzina źródłem pokoju dla ludzkości* (01.01.1994), Watykan 8.12.1993, <https://papiez.wiara.pl/doc/378721>. *Rodzina-zrodlem-pokoju-dla-ludzosci-1994/2* (data dostępu: 5.02.2019).
- Jan Paweł II (2002), *Orędzie Nie ma pokoju bez sprawiedliwości, nie ma sprawiedliwości bez przebaczenia* (1.01.2002), Watykan 8.12.2001, <https://papiez.wiara.pl/doc/378729>. *Nie-ma-pokoju-bez-sprawiedliwosci-nie-ma-sprawiedliwosci-bez/4* (data dostępu: 5.02.2019).
- Jan Paweł II (2004), *Orędzie Zawsze aktualne zadanie: Wychowywać do pokoju* (1.01.2004), Watykan 8.12.2003, <https://papiez.wiara.pl/doc/378731>. *Zawsze-aktualne-zadanie-Wychowywac-do-pokoju-2004/2* (data dostępu: 5.02.2019).
- Kaczyński K. (2000), *Pokój – centrum pasterskiego zaangażowania Pawła VI*, „Seminare”, 16.
- Karta Narodów Zjednoczonych* (1945), San Francisco (26.06.1945), https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php#top (data dostępu: 16.05.2020).
- KDK – Sobór Watykański II (1965), *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym Gaudium et spes*, Rzym.
- Kondziela J. (1992), *Pokój w nauce Kościoła*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Kłoska G. (1982), *Pojęcia, teorie i badania wartości w naukach społecznych*, Warszawa: Wydawnictwo PWN.
- Kwieciński Z. (2007), *Między patosem a dekadencją, Studia i szkice socjopedagogiczne*, Wrocław: Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej.
- Lusawa R. (2010), *Encyklika Pacem in terris – głos Kościoła katolickiego w sprawie pokoju z 11 kwietnia 1963 roku*, „Rocznik Naukowy Wydziału Zarządzania w Ciechanowie”, 1–4/IV.
- Mariański J. (1990), *W poszukiwaniu sensu życia. Szkice socjologiczno-pastoralne*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Mariański J. (2012), *Małżeństwo i rodzina w świadomości młodzieży maturalnej – stabilność i zmiana*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek.
- Misztal M. (1980), *Problematyka wartości w socjologii*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- MM – Jan XXIII (1961), *Encyklika Mater et magistra*, Rzym.
- Murphy E.F., Woodhull M.D., Post B., Murphy-Post C., Teeple W., Anderson K. (2006), *9/11 Impact on Teenage Values*, „Journal of Business Ethics”, no. 69.
- Nowak S. (2011), *System wartości społeczeństwa polskiego*, „Studia Socjologiczne”, 1 (200).

- Oleś P. (1989), *Wartościowanie a osobowość – psychologiczne badania empiryczne*, Lublin: Wydawnictwo KUL.
- Ossowski S. (1967), *Konflikty niewspółmiernych skal wartości*, w: S. Ossowski (red.), *Z zagadnień psychologii społecznej. Dzieła*, t. 3, Warszawa: PWN.
- Paweł VI (1965), Encyklika *Mense maio*, Rzym.
- Paweł VI (1968), Orędzie *O uroczystym obchodzeniu „Dnia Pokoju”* (1.01.1968), Watykan 8.12.1967, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1969a), Adhortacja apostolska *Recurrens mensis october*, Rzym.
- Paweł VI (1969b), Orędzie *Rozwój praw człowieka – drogą do pokoju* (1.01.1969), Watykan 8.12.1968, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1970), Orędzie *Samowychowanie do pokoju poprzez pojednanie* (1.01.1970), Watykan 30.11.1969, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1971), Orędzie *Każdy człowiek jest moim bratem* (1.01.1971), Watykan 14.11.1970, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1972), Orędzie *Jeśli pragniesz pokoju, pracuj na rzecz sprawiedliwości* (1.01.1972), Watykan 8.12.1971, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1973), Orędzie *Pokój jest możliwy* (1.01.1973), Watykan 8.12.1972, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1974a), Adhortacja apostolska *Nobis in animo*, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1974b), Orędzie *Pokój zależy również od ciebie* (1.01.1974), Watykan 8.12.1973, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1975), Orędzie *Pojednanie – drogą do pokoju* (1.01.1975), Watykan 8.12.1974, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.

- Paweł VI (1976), *Orędzie Prawdziwy oręż pokoju* (1.01.1976), Watykan 18.10.1975, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1977), *Orędzie Jeśli chcesz pokoju, broń życia* (1.01.1977), Watykan 8.12.1976, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Paweł VI (1978), *Orędzie Odrzucamy przemoc, popieramy pokój* (1.01.1978), Watykan 8.12.1977, w: Paweł VI, Jan Paweł II (1985), *Orędzia papieskie na Światowy Dzień Pokoju*, oprac. K. Cywińska, T. Konopka, M. Radwan, Rzym: Polski Instytut Kultury Chrześcijańskiej.
- Pieter J. (1973), *Oceny i wartości*, Katowice: Wydawnictwo „Śląsk”.
- Pilch T., Bauman T. (2001), *Zasady badań pedagogicznych, strategie ilościowe i jakościowe*, Warszawa: Wydawnictwo „Żak”.
- Piwowski W. (1986), *Pokój jako podstawowa wartość w społecznym nauczaniu Kościoła*, „Collectanea Theologica”, 56 (3).
- Potulicka E., Rutkowiak J. (2010), *Neoliberalne uwikłania edukacji*, Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- PT – Jan XXIII (1963), *Encyklika Pacem in terris*, Rzym.
- Rokeach M. (1968), *Beliefs, Attitudes and Values. A Theory of Organization and Change*, San Francisco: Jossey – Bass.
- Rokeach M. (1973), *The Nature of Human Values*, The Free Press. A division of Macmillan San Francisco: Jossey – Bass.
- Stróżewski W. (2014), *Osoba i wartości*, „Zeszyty Naukowe Centrum Badań im. Edyty Stein – Wobec Samotności”, 12.
- Sztompka P. (1999), *Stawanie się społeczeństwa: pomiędzy strukturą a zmianą*, w: J. Kurczewska (red.), *Zmiana społeczna. Teorie i doświadczenia polskie*, (s. 39–54), Warszawa: Wydawnictwo IFiS PAN.
- Szymański J.M. (1998), *Młodzież wobec wartości. Próba diagnozy*, Warszawa: Wydawnictwo IBE.
- Szymański M. (2001), *Kryzys i zmiana. Studia nad przemianami edukacyjnymi w Polsce w latach dziewięćdziesiątych*, Kraków: Wydawnictwo AP.
- Trzecia generacja praw człowieka, <http://www.unic.un.org.pl/prawa-czlowieka/trzecia-generacja-praw-czlowieka/3205> (data dostępu: 16.05.2020).
- Wojciechowska M. (2008), *Wartości młodszego i starszego pokolenia Polaków w okresie transformacji ustrojowej*, Kielce: Wydawnictwo Uniwersytetu Humanistyczno-Przyrodniczego.
- Wojciechowska M. (2018), *Wartości młodzieży i jej rodziców. W kregu refleksji nad edukacją*, Kielce: Wydawnictwo UJK.
- Wojnar I. (1990), *Zmienność trwałych wartości*, w: B. Suchodolski (red.), *Trwałe wartości i zmienny świat*, Warszawa: Dom Wydawniczy Elipsa.

STRESZCZENIE

Zagadnienie pokoju warto rozpatrywać w kontekście tworzenia porządku światowego. Jest ono rezultatem poszanowania porządku naturalnego. W tym kontekście należy zwrócić uwagę na właściwe stosunki między obywatelami a władzą oraz na stosunki między państwami. Pokój pozostaje w ścisłej korelacji z poszanowaniem godności człowieka jako osoby ludzkiej, równości wszystkich ludzi oraz państw. W tej perspektywie ochrona praw człowieka oraz dbałość o umożliwienie swobodnego wypełniania obowiązków obywateli jest głównym celem władz państwowych. W celu utrzymania pokoju codzienność współczesnego człowieka powinna być kształtowana na prawdzie, sprawiedliwości, miłości i wolności, których najpełniejszy wymiar ukazuje doktryna chrześcijańska.

W prezentowanych badaniach określono system wartości młodzieży szkół średnich z regionu świętokrzyskiego z wykorzystaniem Skali Wartości (RVS) Milтона Rokeacha. Szczególną uwagę zwrócono na wartość *pokój na świecie* wpisaną w grupę wartości ostatecznych oraz, dla uzupełnienia, na wartość *odpowiedzialny* reprezentującą grupę wartości instrumentalne. Dane wskazują, że *pokój na świecie* zajmuje dość wysokie dziewiąte miejsce w hierarchii wartości młodzieży, z kolei wartość *odpowiedzialny* ułożona jest na wysokiej czwartej pozycji skali. Biorąc pod uwagę uzyskane rezultaty, można stwierdzić, że analizowane wartości mieszczą się w grupie wartości centralnych, tj. trwałych i niepoddających się zmianom. Należy zatem założyć, że wraz z uznawaniem dla wskazanych wartości będzie dbałość młodzieży o szeroko pojęte budowanie pokoju. Badana młodzież jest grupą jednorodną, nie stwierdza się zróżnicowania ze względu na charakterystyki społeczne.

SŁOWA KLUCZOWE: wartości, system wartości, pokój na świecie, młodzież

SUMMARY

The notion of peace is worth considering in the context of creating world order. It is the result of respecting the natural order. In this regard, attention should be given to proper citizen-authority relations as well as to the relationships between states. Peace remains in close correlation with respecting human dignity as attributable to human beings, and also with equality of all people and states. From this perspective, the protection of human rights and ensuring that citizens are able to fulfil their duties freely is the main objective of state authorities. In order to maintain peace, modern people's everyday life should be shaped on the basis of truth, justice, love and freedom, the fullest dimension of which is shown by the Christian doctrine.

The research presented here defines the system of values of young students of secondary schools in the Świętokrzyskie region, using the Milton Rokeach's Value Survey (RVS). Particular attention was paid to the value of *world at peace*, included

in the group of terminal values, and, for the sake of completeness, to the value of *responsible*, which represents the instrumental values. Data indicate that the *world at peace* occupies a fairly high ninth place in the youth's hierarchy of values, while the value *responsible* is placed on a high fourth position on the scale. Given the results obtained, it can be concluded that the analysed values belong to the group of central values, i.e. permanent and not yielding to changes. It should therefore be assumed that the recognition of these values will be reflected in the commitment of young people to broadly-defined building of peace. The young people examined constitute a homogeneous group, i.e. there is no differentiation between them in terms of social characteristics.

KEYWORDS: values, system of values, world at peace, youth

MARIOLA WOJCIECHOWSKA – Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

DARIUSZ ADAMCZYK – Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Pedagogika / Pedagogy

Przysłano do redakcji / Received: 13.02.2020

Przysłano do redakcji po recenzjach / Received in revised form: 16.02.2020; 26.03.2020

Data akceptacji do publikacji / Accepted: 3.06.2020